

Bulgária és Románia EU-csatlakozása és lehetséges hatása a magyar gazdaságra

Inotai András

1. Bulgária és Románia – az Európai Unió úgynevezett „keleti kibővülésének” második és záró hullámában – 2007. január 1-től az integráció tagja lesz, valószínűleg utolsóként a csatlakozni kívánó országok esetében. Brüsszel már korábban ígéretet tett a csatlakozás konkrét dátumára, amely 2007 elejétől 2008 végéig szól. Elsősorban politikai indítékokból azonban a döntéshozók – helyesen – a lehető legkorábbi csatlakozás mellett tették le a voksot. Minden késleltetés, miközben a legkésőbbi csatlakozási dátum végig jogos lehetőség volt, csak az EU-felkészülés leállításához, a két ország közigazgatásának az uniós normáktól és követelményektől való elfordulásához, egyfajta „ez már megvan, miért strapáljuk magunkat” szemlélet erősödéséhez vezetett volna, nem is szólva a társadalom EU-támogatottságának csökkenéséről.

2. Magyarország számára a mostani bővítésnek konkrét gazdaságföldrajzi és integrációstratégiai előnyei vannak. Ezek egyrészt közvetlenek, amennyiben a 2004. évi csatlakozás után az EU szempontjából hat eltérő határszakasszal rendelkező Magyarország (EU-tag Ausztria, velünk együtt taggá vált Szlovákia és Szlovénia, tagság előtt álló Románia, hivatalos felvételi tárgyalásokat megkezdett Horvátország, bizonytalan ígérettel rendelkező Szerbia és az európai szomszédságba sorolt Ukrajna) egyik határa EU-határrá változik. Függetlenül attól, hogy a schengeni normákat ezen a szakaszon mikor vezetik be. Másrészt legalább ilyen fontosak a közvetett földrajzi hatások. Bulgária csatlakozásával ugyanis a görögök több mint 25 éves tagsága után első ízben teremtődik közvetlen kontinentális kapcsolat az unió és Görögország között. Ezen túlmenően a bolgár tagság segítségével az EU újabb közvetlen földrajzi érintkezési határt létesít azzal a Törökországgal, amellyel megkezdte a közel sem egyszerű csatlakozási tárgyalásokat.

3. Bulgária és Románia – minden megkésett-ség ellenére, sőt részben éppen ezért – gyors gazdasági növekedést, jelentős ter-

melékenységgel emelkedést mutat, miközben legtöbb egyéb makrogazdasági mutatójuk is kedvezőnek ítéltető (beruházások, infláció, munkanélküliség, költségvetés, árfolyam-politika). Igaz, ez kevésbé állítható a mikrogazdaság fejlettségére, akár szerkezeti jellemzőire, akár versenyképességére. Mindazonáltal megalapozott remény van arra, hogy EU-tagként továbbra is dinamikus növekedést és szerkezetváltást fognak fenntartani.

Magyarország mindkét országgal egyre bővülő kereskedelmet folytat. Románia a közép- és délkelet-európai térségben a legjelentősebb magyar exportpiac: kivitelünk 2005-ben megközelítette, 2006-ban minden bizonnyal meghaladja a kétmilliárd eurót (ez közel megegyezik a lengyelországi exportunkkal, és több mint a kivitelünk akár Csehországba, akár Szlovákiába). Bulgáriába irányuló kivitelünk ennél jóval szerényebb, de gyorsan növekvő, és 2006-ban meg fogja közelíteni az 500 millió eurót. Ennél nem kevésbé fontos, hogy mindkét relációban tetemes magyar exporttöbblet halmozódott fel az elmúlt években. Miközben a velünk együtt belépett közép-európai és balti országokkal folytatott kereskedelmünkben két év alatt az 548 millió eurós deficit 542 millió többletbe váltott, vagyis közel 1.1 milliárd eurós kereskedelmi-mérlegjavulás következett be, az országoként kalkulált többletben Románia vezet (közel egymilliárd eurós többlettel 2005-ben), de a Bulgáriával szemben realizált 2005. évi 250 millió többlet is jelentősnek mondható. Mindkét új EU-tagállam hosszabb távon is jelentős piacokat kínál Magyarországnak, és javítja kereskedelmi mérlegünket. Még akkor is, ha azzal kell számolunk, hogy a két országból érkező import a következő időszakban tetemesen nőni fog.

4. Egy ideje hallhatók azok az aggályok, amelyek a korábbi években Magyarországon beruházott külföldi tőke keletre vándorlásával, illetve a nemzetközi tőkevonás szempontjából erősödő román és bolgár tevékenységgel és telephelyelőnyökkel kapcsolatosak. Nem kétséges, hogy a nemzetközi tőke egy ré-

sze – a gyors megtérülés reményében – alacsony munkabérű országokat keres. Ugyanakkor a munkabér csak egyik – ráadásul egyre kevésbé meghatározó – eleme a termelési költségeknek. Ami viszont fokozottan esik latba, az a politikai stabilitás, a politika és a társadalom konszenzusképessége, a lakosság jövőorientált gondolkodásmódja és mindennapi viselkedése. Ha Magyarország alapvetően nem rontja el az elmúlt 15 évben kialakított tőkevonzó képességét, úgy a nálunk megtelepedett tőke nagy része itt marad, sőt, az újonnan csatlakozott országok piacára innen fog szállítani. Ez nem zárja ki, hogy egyes tevékenységek kitelepülnek, helyettük azonban újabb, magasabb hozzáadott értéket előállító termelési folyamatok honosodnak meg nálunk. A technológiaintenzív és döntően exportorientált, a globális termelési és szolgáltatási hálózatba bekapcsolódó tevékenységeknek számos feltétele van, amit Magyarország nyújtani tud, az újonnan taggá válók pedig csak kisebb mértékben (a fizikai infrastruktúra fejlettségétől a kutatási-fejlesztési háttéren át a földrajzi tényezőig). Mindemellett már most el kell kezdeniük a vállalatoknak és az oktatáspolitikának a felkészülést arra az időszakra, amikor mind a külföldi, mind a magyar tulajdonban lévő vállalatok termelésük egyre nagyobb és munkabérigényes szegmenseit fogják kitelepíteni. Ha ennek kapcsán el akarjuk kerülni a munkanélküliséget, vagyis azt a „delokalizációs” trendet, amely Nyugat-Európában máris érzékelhető és jó alkalmat ad arra, hogy egyes politikusok demagóg módon kihasználják, akkor a termelési szerkezet felértékelésére (*upgrading*) már most meg kell tennünk a megfelelő lépéseket az oktatás és képzés területén.

A Bulgáriába és Romániába irányuló nemzetközi tőkeáramlásba az elmúlt években szervesen bekapcsolódott Magyarország is. Mindkét országban a vezető tíz külföldi tőkebefektető között vagyunk. Magyar számítások szerint Romániában mintegy egymilliárd, Bulgáriában körülbelül 600 millió eurónyi magyar tőke dolgozik. Regionális terjeszkedésben élenjáró magyar vállalatok, mint az OTP, a MATÁV, a Trigánit, a Dunapack, a Magyar Külkereskedelmi Bank vagy a MOL, jelen vannak ezeken a piacokon (vagy legalábbis az egyikén). Különösen Romániában igen fontos a több ezerre tehető kisvállalat tevékenysége, amely mindenekelőtt a kereskedelem, a szolgáltatásban, de egyre inkább az iparban is megtalálható. A terjeszkedés igen dinamikus területét jelenti a turizmus és az ingatlanszektor, főként Bulgáriában.

5. Ellentétben az eddig is konkrét előnyöket érlelő kereskedelmi és tőkekapcsolatokkal – és nagyon hasonlóan számos nyugat-európai ország viselkedéséhez – a magyar politikusok a közvélemény figyelmét alapvetően a fenyegető migráció felé terelték. Nem kétséges, hogy a magyar munkaerőpiac teljes és azonnali

megnyitása rejt veszélyeket, különösen akkor, amikor a szerkezeti váltás és a konvergenciaprogram átmenetileg itthon is növelheti a munkanélküliséget. Az sem vitatható, hogy a román és bolgár munkaerő mobilitása nem hasonlítható a magyaréhoz, amit jól mutatnak az elmúlt évek adatai. Amíg a piacát teljes körűen megnyitott Angliába alig 12 ezer magyar ment munkát vállalni (szemben a 400 ezer lengyellel, az 50 ezer szlovákkal, egy nálunknál fele akkora népességű országból, vagy a hasonló nagyságrendű, dinamikusan fejlődő és 3.7 milliós Litvániából), addig tagság nélkül is több mint kétmillió román és körülbelül 600 ezer bolgár dolgozik jelenleg külföldön (nagy részt Nyugat-Európában). Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ezt a munkaerőt nem a bolgár–román színvonalnál 2-3-szor magasabb bérek, hanem a nyugat-európai jövedelmi szint vonzza. Ott vannak egyébként azok a családi és kapcsolati szálak is, amelyek effektív munkaalkalmat kínálnak, vagy ideiglenesen, amíg el tudnak helyezkedni, védelmet adnak a kivándorlóknak. Ehhez járul még, hogy a fiatal, szakképzett és rugalmas munkaerő nagy része az elmúlt években már elhagyta hazáját (annak minden pozitív és negatív, makrogazdasági és személyes következményével együtt). Ezzel szemben a Magyarországon azonosított hiányszakmákban kifejezetten kívánatos a külföldi munkaerő bevonása. Ez nemcsak a termelés folyamatosságát biztosítja, nemcsak gazdasági teljesítményt javít, hanem jobb feltételeket teremt a magyar és a külföldi beruházók számára is, akik az elmúlt években egyre inkább panaszkodtak a megfelelő szakképzettségű magyar munkaerő hiányára. Ezen túlmenően – éppen angol tapasztalatokra építve – azzal is lehet számolni, hogy a jelenlegi nálunk dolgozó román(iai) munkaerő a kedvezőbb munkavállalási feltételek láttán regisztráltatja magát, vagyis megkezdődik a fekete vagy szürke munkavállalás „kifehérítése”.

6. Végül, miközben Magyarországon se szeri, se száma azoknak a nyilatkozatoknak, hogy mennyi pénzt kap(hat)unk Brüsszeltől 2007 után, egyáltalán nem foglalkozunk azzal, hogy milyen projekteket tudunk részt venni Bulgáriában és Romániában, amelyeket részlegesen EU-transzferből fognak finanszírozni. Nem kétséges, hogy a nekünk juttatandó pénz nem kis része – különféle megrendelések formájában – visszaáramlik a német, osztrák, holland, francia és más vállalatokhoz. Ugyanakkor a magyar cégek a siker reményében vehetnek részt a bolgár és román projekteket. Emellett éppen mi tudjuk átadni friss tapasztalatainkat, amelyeket a pályázatok közel sem akadálymentes útján szereztünk. Erre az üzleti lehetőségre már felfigyeltek a magyar vállalatok, és számos kezdeményezésről van tudomásunk, akár egyéni, akár a bolgár és román féllel való együttműködésben.

7. Bulgária és Románia EU-tagsága a 21. századi Európa stratégiai lépése. Természetesen nem kockázatmentes (a 2004. évi bővítés sem volt az, és mind a mai napig rejt kockázatokat), de a halasztás politikai-gazdasági-társadalmi költségei sokkal nagyobbak lettek volna. Csapdahelyzeteket idézhet elő, ha az egyébként egyénileg indokolt magánfogyasztás-növekedés kiszorítja az exportra és beruházásokra támaszkodó felzárkózást (ahogy ez 2000 és 2003 között Magyarországon történt). Sajátos probléma a külföldön dolgozók jövedelme egy részének hazautalásából adódó helyzet, ami egyrészt csökkenti (fenntarthatóvá teszi) a külkereskedelmi mérleg tetemes és gyorsan növekvő deficitjét, és – ideális esetben és egyes területeken (lakásépítés, autó- és komputervásárlás) – erősítheti a magánberuházásokat. Ugyanakkor hozzájárul a nemzeti valuta felértékelődéséhez Romániában, és ezzel csökkentheti az export árversenyképességét. Ennél súlyosabb, és hosszabb távon érvényesül mindkét országban az a veszély, hogy a jövedelemmegoszlás nem az otthon végzett munka, hanem az átutalások címzettjeinek jövedelme alapján alakul, és olyan „szubvenció mentalitás” jön létre, amelynek hosszú távon is igen súlyos politikai és társadalmi következményei lehetnek. Egy vonatkozásban Bulgária és Románia külön utat jár, ez pedig az euró bevezetésével kapcsolatos. Amíg Bulgária 1997 közepétől szigorú monetáris politikát folytat, és a nemzeti valutát az euróhoz (korábban a német márkához) rögzítette, addig Románia rugalmas rendszert választott. Ennek eredményeként, amíg Bulgária EU-tagdá válása után gyorsan csatlakozhat (sőt, aligha van más lehetősége, minthogy csatlakozzon) az euróövezethez, addig a román konvergencia jóval hosszabb időt vesz majd igénybe – annak minden előnyével és hátrányával együtt.

8. Akárcsak a 2004-ben csatlakozott országoknak, Bulgáriának és Romániának is nemcsak az a feladata, hogy sikeresen épüljön be az integráció mechanizmusába, hanem az is, hogy sem közvetlenül, sem közvetve ne akadályozza az EU további bővülését. Ez pedig azt jelenti, hogy ne képezzen jelentős akadályokat az integráció döntéshozatali folyamatában, és még inkább, hogy ne terhelje az EU-t sajátos belső problémáival. Az EU-tagság e vonatkozásban két potenciális konfliktussal járhat. Egyrészt azzal, hogy a taggá válással megszűnnek azok a feltételek, amelyeket Brüsszel az elmúlt években érvényesíteni igyekezett a tagjelöltekkel szemben. Ezért az utóbbiak „rendesen” viselkedtek, és minden – egyébként lényegi – belső problémájukat a csatlakozás primátusának rendelték alá. Ez a kényszer a taggá válás után nagyrészt megszűnik, még ha – éppen Bulgária és Románia esetében – az EU bizonyos kontrollt és felülvizsgálatot (*monitoring*) érvényben is tart. Másrészt igen gondos kezelést igényel a stabilitási egyensúly fenntartása, főleg Romániában. Kétségtelen, hogy az EU-

tagság mindkét ország számára nem csekély stabilitásimportot jelent, nemcsak politikai, hanem gazdasági, jogi és intézményi szempontból egyaránt. Ugyanakkor a csatlakozási szerződésben rögzített feltételek teljesítése, nem utolsósorban a brüsszeli versenypolitikai játékszabályok alkalmazása vagy azok betartása, tetemes belpolitikai és társadalmi konfliktusokat válthat ki (üzemek bezárása, munkanélküliség növekedése, regionális különbségek erősödése stb.). Az uniós tagság mérlege akkor lehet pozitív már rövid távon is (és a társadalom nagy része számára ez a perdöntő, nem pedig az 5-10 év múlva esetleg beérő „vetés”), ha ez a stabilitási mérleg nem billen ki negatív irányba.

9. Fajlagos kereskedelmi és tőke kiviteli intenzitása alapján, valamint földrajzi helyzetét tekintve Magyarország a bolgár-román bővítés legnagyobb nyertese. Induló előnyeink csak erősödnek azáltal, hogy a 2004-ben csatlakozott új tagállamok – egy-egy vállalati kivételtől eltekintve – alig mutattak érdeklődést a térség iránt. Ez azonban csak időleges előny, amelyet most kell kihasználnunk, mégpedig a két új tagállammal minden téren szorosan együttműködve, és – ezáltal is – az EU délkelet-európai szerepét (ha tetszik, „küldetését”) erősítve. A sikeres magyar stratégiának azonban nemcsak az eddigi pozíciókra való támaszkodás, valamint a gyors cselekvés kell, hogy a pillére legyen, hanem egy új szemléletmód is, amely megfelelő összhangot teremt az eddig egyoldalúan „eticista” indíttatású politika és a regionális és az EU-szemponokat is messzemenően figyelembe vevő magyar stratégia között.

* * * * *

Eddig megjelent számaink megtekinthetők és letölthetők a www.vki.hu honlapról